

12. Tiahlo, O. (2008). Krytychne myslennia [Critical thinking]. Kharkiv, 99 p. [in Ukrainian].

13. Shkvyr, O. (2019). Krytychne myslennia molodshykh shkoliariv: sutnist i osoblyvosti [Critical thinking of primary schoolchildren: essence and features]. *Youth & market*. No. 4 (171). pp. 27–31. [in Ukrainian].

14. Shkvyr, O. & Ksionczyk, L. (2022). Tekhnolohiia rozvytku krytychnoho myslennia molodshykh shkoliariv: avtorskyi proiekt [Technology for the development of critical thinking of primary schoolchildren: the author's project]. *Youth & market*. No. 3–4 (201–202). pp. 39–43. [in Ukrainian].

15. Shul, N. Stratehii ta metody rozvytku krytychnoho myslennia v osvitnomu protsesi ditei z OOP [Strategies and

methods of developing critical thinking in the educational process of children with special educational needs]. Available at: <https://znayshov.com/> (Accessed 08 May 2023) [in Ukrainian].

16. Bloom, B.S., Engelhart, M.D., Furst, E.J., Hill, W.H., & Krathwohl, D.R. (1956). Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain. New York: David McKay Co Inc. [in English].

17. Dewey, J. (1997). *How We Think*. Dover Publications, 224 p. [in English].

18. Halpern, D.F. (2022). *Thought and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking*. 6th ed. New York : Routledge, 428 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 11.05.2023

УДК 37.011.3-051:159.923.2

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.282781>

Володимир Ковальчук, доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ПОНЯТТЯ ОСОБИСТОСТІ У ФІЛОСОФІЇ І ПЕДАГОГІЦІ

Актуальність дослідження зумовлюється соціальним замовленням сучасного суспільства на компетентного фахівця та впливає із процесів докорінної зміни соціально-економічного і соціокультурного ландшафту сучасної людської цивілізації. Інтенсифікація інформаційних потоків, як один із головних чинників входження глобалізованого світу в еру інформаційного суспільства, створює ситуацію, коли науково-технологічна інформація швидко застаріває. Це вимагає відповідної спрямованості системи професійної підготовки на фундаменталізацію й універсалізацію знань, на їх міждисциплінарний характер, на формування у майбутніх фахівців здатності використовувати ці знання в умовах швидких змін у сфері сучасних виробничих і освітніх технологій. У цьому контексті особливої значущості набуває особистісний сенс діяльності, самосвідомість людини, її Я-концепція та самовизначення і самореалізація у професійній сфері, перехід від прагматично-техногенної орієнтації сучасної цивілізації до людиномірних орієнтирів її розвитку.

Саме сьогодні стає найбільш зрозумілою загальновідома педагогічна сентенція К.Д. Ушинського: тільки особистість може діяти на розвиток і визначення особистості, тільки характером можна формувати характер. Відтак актуальним предметом дослідження педагогічної науки зараз постає педагог не тільки як фахівець, але й як особистість.

Ключові слова: філософія; особистість; наука; індивідуальність; істота; існування.

Літ. 12.

Volodymyr Kovalchuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Head of the Fundamental Disciplines of Primary Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

THE CONCEPT OF PERSONALITY IN PHILOSOPHY AND PEDAGOGY

The topicality of the research is determined by the social order of modern society for a competent specialist and stems from the processes of radical change in the socio-economic and socio-cultural landscape of modern human civilization. The intensification of information flows, as one of the main factors of the entry of the globalized world into the era of the information society, creates a situation where scientific and technological information quickly becomes obsolete. This requires an appropriate focus of the professional training system on the fundamentalization and universalization of knowledge, on its interdisciplinary nature, on the formation of future specialists' ability to use this knowledge in the conditions of rapid changes in the field of modern industrial and educational technologies.

In this context, the personal meaning of activity, the self-awareness of a person, his self-concept and self-determination and self-realization in the professional sphere, the transition from the pragmatic-technogenic orientation of modern civilization to the human-dimensional guidelines of its development acquire special significance.

It is today that the well-known pedagogical maxim of K.D. Ushynskiy: only personality can act on the development and definition of personality, only character can form character. Therefore, the teacher is not only a specialist, but also a person.

Keywords: philosophy; personality; science; individuality; creature; existence.

Постановка проблеми. Представники світової і вітчизняної філософії та науки демонструють велику розмаїтість

визначень особистості, їхні концепції різняться між собою як у світоглядному, так і в методологічному аспекті. З погляду провідних світоглядних орієнта-

цій виокремлюються такі дихотомії, що визначають сутнісні характеристики особистості: воля – детермінізм; раціональність – ірраціональність; холізм – елементаризм; конституціоналізм – інвайроменталізм; змінюваність – незмінність; суб’єктивність – об’єктивність; проактивність – реактивність; гомеостаз – гетеростаз; пізнаванність – непізнаванність. “Теорія особистості, – як підкреслюють Л. Х’елл і Д. Зіглер, – відтворює конфігурацію позицій, які займає теоретик стосовно основних положень про природу особистості”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєво, що універсальним проблемним полем нових освітніх парадигм є проблема розвитку особистості, яка, своєю чергою, визначається певною метою, що спрямовує та організує цей розвиток. Якщо найбільш істотною й універсальною властивістю світу загалом і кожного його окремого елемента зокрема є рух, зміна, розвиток, то розвиток людини виступає її фундаментальною характеристикою, системоутвірним чинником, що визначає інші людські властивості й особливості.

Як вважають Б. Ананьєв, І. Бех, А. Петровський, В. Петровський, В. Татенко, метою розвитку людини постає особистість. Поняття “особистість” вживається у науковій літературі в багатьох значеннях, а сама особистість є найбільш складним предметом дослідження стосовно з’ясування її сутності.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад розвитку особистості педагога в умовах сучасних цивілізаційних змін, появу нових гуманітарно та професійно орієнтованих парадигм освіти, нових освітніх напрямів, новітніх прогресивних аспектів дискурсу педагогічної думки, які актуалізувалися у контексті цивілізаційних трансформацій, та спричинили декларацію десятків нових освітніх парадигм.

Виклад основного матеріалу. Різниця в підходах до визначення особистості залежить також від професійної приналежності того або того філософа чи вченого. Крім того, загальна спрямованість розподілу пізнавальних ракурсів різних підходів полягає у тому, що філософія намагається досягнути загальні (родові) начала цілісної особистості; психологія розглядає особистість як психосоціальну індивідуальність, інтегровану в систему родового й індивідного (типового) розвитку особистості; антропологія вивчає індивідуальне й індивідне крізь призму загального (родового) буття особистості; соціологія звертає головну увагу на прояви соціально-типових рис (індивідного) особистості в її індивідуальному і родовому існуванні; педагогіка прагне сформулювати в особистості певний світогляд, знання, уміння та навички, сприяти її загальному, всебічному розвитку тощо.

А загалом, своє найбільш повне і послідовне вираження всі перераховані вище ракурси дослідже-

ння знаходять переважно в діяльнішому підході до визначення особистості. Починаючи, мабуть, від Аристотеля, наближаючись до істинного бачення “діяльної природи людини” або віддаляючись від нього, філософи різних часів і народів поступово виокремлювали розуміння того, що людина – діяльна істота, й поза діяльністю (навіть будучи “природною” чи “духовною”) існувати просто не може. Філософія поступово усвідомила, що діяльність – це спосіб буття людини. Завдяки діяльності вона перетворює природу, виготовляє засоби для існування, створює предметний світ, а тому й постає далі як предметна істота, яка існує в предметному (тобто культурному) середовищі, утверджує предметні форми свого буття в предметному світі [4, 56]. На відміну від науки, філософія орієнтує дослідника на пізнання загальних, граничних аспектів буття особистості. Такий підхід спрямований на виявлення сущого (а не істотного, як у науці) у системі “особистість – суспільство”. Водночас у філософії особистість розглядається з погляду її бажаного або ідеального становища у світі як суб’єкта діяльності, спілкування, пізнання й творчості. Тому історія філософської думки знає чимало прикладів глибокого аналізу особистості як такого феномена, який постає перед нею цілісним або відчуженим, гармонійним або одномірним, відповідальним або деструктивним.

Так, в епоху античності людина ще розумілася як одне з явищ природи, як річ серед речей. Її сутність вбачалася в притаманному їй фізичному тілі як частині фізичного світу – Космосу. З огляду на це метою життя людини було збереження і відтворення власного тіла. Відтак образ людини в цю епоху був космоцентричним. Філософи мілетської школи Фалес, Анаксімен першоосновою світу визнавали воду, повітря. Геракліт Ефеський – вогонь, Демокрит з Абдер – атоми і порожнечу. Людина, утворена з цих та інших стихій природи, звичайно, могла бути тільки природною істотою, яка існувала в природі і тільки для природи. Космічній гармонії мала відповідати і гармонія життя людини та суспільства. Навіть дух, душа людини витлумачувалися як щось речовинне, матеріальне, сховане всередині предметів і процесів світу, як те, що приводить їх у рух. Тому стародавні греки були впевнені, що душа притаманна не тільки людям, але й тваринам і рослинам, тобто, всьому живому. Не випадково Аристотель науку про душу – психологію – вважав частиною наук про природу. “Прикметною для такого світогляду була відсутність в античному лексиконі будь-якого позначення особистості, тому що латинське (persona) і грецьке (ipostasis) позначали об’єктувальний, оманний і в остаточному підсумку ілюзорний аспект індивіда; не лице, що відкриває особистісне буття, а обличчя-маска істоти безособової” [6].

Тринітарне богослів'я відкриває перед людиною новий аспект реальності – аспект особистості. Антична філософія не знала поняття особистості. Мислення грецьке не зуміло вийти за межі “атомарної концепції індивіда”, мислення римське йшло шляхом від маски до ролі і обмежувало особистість юридичними відносинами. І тільки одкровення Трійці, на думку В. Лоського, принесло з собою абсолютне ствердження особистості. “Усяка властивість (атрибут) є повторною: вона належить природі, сполучення якостей можна десь знайти. Особистісна ж неповторність є те, що перериває навіть тоді, коли вилучений усякий контекст, космічний, соціальний або індивідуальний – усе, що може бути вираженням. Особистість завжди “єдина”. Особисте можна “вловити” тільки в особистому спілкуванні індивідів. Тому що підійти до особистості – значить проникнути у світ особистий, одночасно замкнений і відкритий, у світ найвищих художніх творінь, а головне – іншого разу в зовсім непомітний, але завжди неповторно єдиний світ чийогось відданого і зосередженого життя” [7].

Отже, якщо античне бачення особистості є космоцентричним, тому що вона є немов би часткою реального матеріального світу – “мікрокосмом”, то середньовічний образ особистості виявляється теоцентричним. Тобто особистість тут є результатом творення, який не має власної сутності. Не маючи власної сутності, особистість не вірить у себе, а вірить у Бога, виявляючи тим самим свою духовність. Мало того, вона почуває свою провину і гріховність за тілесне існування в реальному світі і цілком звернена до вічного і світлого “потойбічного” світу, в якому вже не буде цього її тілесного існування. Її душа, звільнившись від гріховного тілного тіла, очиститься і проявиться у справді духовному світі, в якому духовність стане зв'язком людини з Богом на підставі віри, надії і любові. Відтак, уся життєдіяльність особистості в середньовіччі зводиться до пізнання і наближення його душі після смерті тіла до сутності Бога.

В епоху Відродження в ужитку з'являється поняття індивідуальності. Під нею мається на увазі прагнення пояснити й обґрунтувати незалежну чесноту особливого індивідуальної думки, смаку тощо. Саме в цей час і стають поширеними поняття “індивідуальність”, “особистість”. Якщо не брати до уваги відомий схематизм подібного твердження, і погодитися з ним, то виявиться, що антропологія як особливий дискурс про людину приблизно “одного віку” у європейській культурі з поняттями “індивідуальність” і “особистість”. Індивідуальність і особистість у сенсі відриву особистості від спільності космосу, світу і божественного породжують особливий дискурс про людину як центр всього суцього. Філософська антропологія є похідною від історії, від відриву особистості від самої себе, від самовід-

чуження, що відбувається з нею, що дозволяє глянути на себе немов би з боку. Парадокс тут полягає в тому, що саме мінлива по ходу історії людина виявляє... свою незмінність [8].

Образ особистості в Новий час стає антропоцентричним. Це значить, що в осерді природних і соціальних процесів виявляється сама особистість. Вона тепер не стільки дивиться на небо, скільки вдивляється в себе, у свій внутрішній світ і керується декартівською формулою “мислю, отже, існую”. У цей час людська суб'єктивність розкривається як цілком достовірна реальність. На думку М. Гайдеггера, саме в Новий час людина постає суб'єктом. Як підкреслює філософ, якщо тепер людина стає першим і винятковим суб'єктом, то це значить, вона робиться тим суцим, на яке в роді свого буття й у формі своєї істини спирається все суще. Людина стає точкою відліку для суцього як такого [9]. У Новий час актуалізувалися проблеми антропосоціогенезу, який розглядає причини й умови виникнення і розвитку особистості – працю, мову, родину, моральність, свідомість, природно-кліматичні умови тощо.

Проблема людини виявляється центральною проблемою філософії І. Канта. У його “Критиці чистого розуму” людина розглядається в трьох основних вимірах: по-перше, як “емпіричне Я” або “емпірична аперцепція”, породжена власним чуттєвим досвідом суб'єкта; по-друге, як “трансцендентальне Я”, яке передує будь-якому досвіду; по-третє, як “метафізичне Я”, тобто душа, витлумачена як духовна субстанція. Особистістю людина постає, за Кантом, у сфері моралі. Особистість є сама собою цілю і водночас – усе людство [5]. На відміну від Канта, який вивіщував особистість і її свободу щодо будь-яких проявів природи, Г. Гегель створив абстрактне і схематизоване розуміння людини. В його філософії більш значущими, ніж сама особистість, виявляються абсолютна ідея, поняття, цілю. Особистість мислиться лише як малозначуща ланка ланцюга великих історичних і раціональних звершень. Як підкреслює К. Вальверде “Випадкове, спонтанне, парадоксальне; страждання чи насолода, горе чи радість, любов чи ненависть – все це, таке людське, майже не має місця і значення в гегелівському раціоналістичному уявленні про людину” [3].

Тому, критикуючи Гегеля, Л. Фюрбах розглядав особистість тільки в її взаєминах з іншими людьми. Цей зв'язок можливий, з його погляду, лише в суцільстві як “незалежність”, “Я” і “Ти”. Притому цей зв'язок “Я” і “Ти” обов'язково є відношенням любові, оскільки сутність особистості виявляється тільки в єднанні людини з людиною. Останнє і є найвищим принципом філософії, покликаної розкрити сутність людини. Саме тому свою працю “Сутність християнства” філософ закінчує фразою: “*Homo homini*” (Людина людині – Бог). З цього при-

воду М. Бубер писав: “Фейєрбах розпочав це розкриття “Ти”, яке було назване “коперніканською революцією” в сучасному мисленні і “елементарною подією”, так само багатою на наслідки, як і відкриття “Я”, здійснене ідеалізмом. Воно покликане призвести до нового “другого народження європейського мислення, здатного завести нас далі картезіанського принципу сучасної філософії” [1].

В осерді уваги К. Маркса перебувало питання про існування об’єктивних законів становлення і розвитку суспільства. Водночас серед його відкриттів не останнє місце посідає специфічне розуміння особистості. Зокрема, розвиваючи ідеї свого попередника Л. Фейєрбаха про те, що особистість є природною істотою, К. Маркс справедливо переносить акцент з її біологічного статусу на соціальний. Він вважає, що особистість – не тільки і не стільки природна, скільки суспільна істота. Тілесність особистості і навіть органи чуття, які пов’язують її з навколишньою природою, докорінно змінені й удосконалені спільним громадським життям індивідів, їх соціальністю.

Ідея К. Маркса про те, яким є суспільство, такою є й особистість, має бути доповнена не менш адекватною зворотною ідеєю в ракурсі: яка особистість, таке і суспільство. Необхідно визнати самостійну сутність кожної особистості. Адже особистість є не тільки продуктом або об’єктом суспільних відносин. Не меншою мірою вона є творцем цих відносин, суб’єктом, який робить суспільство Сферою прояву і способом реалізації своєї власної сутності. А сутність окремої особистості є набагато розмаїтішою, ніж сутність суспільства. Кожна особистість має свій власний набір задатків, живе бідно або багато, є освіченою чи неосвіченою, відрізняється за інтелектуальним рівнем розвитку, спілкується, в основному, із собі подібними. Тому і ступінь впливу кожної особистості на суспільство може відрізнятися істотно, і сам цей вплив може бути або позитивним або негативним.

З огляду на це один з фундаторів анархізму В. Годвін, намагаючись з’ясувати сутність особистості, впадає в глибоку суперечність між притаманним особистості вільнолюбним духом, з одного боку, і її непохитним переконанням у наявності абсолютних універсальних цінностей і категорій – з іншого. Водночас його важливою теоретичною заслугою є формулювання ідеї про невідчужуваність, суверенітет особистості і показ антагонізму між особистістю і державою, обґрунтування зацікавленості особистості в безумовному знищенні держави і приватної власності, у децентралізації громадського життя і виробництва.

Продовжує традиції критики відчуження особистості і принагідно різко повстає не тільки проти антиперсоналізму й об’єктивізму Гегеля але й проти

фейєрбахівської безособової “релігії особистості – в ім’я “єдиної” особистості М. Штірнер. Описуючи феномен особистості, він використовує такі категорії, як “творче Ніщо”, “егоїст”, “Єдиний” і “власник”. Розуміння особистості як “творчого Ніщо” покликане підкреслити творчу, загадкову, незвідну до жодних визначень і до кінця не об’єктивовану сутність особистості. Особистість як “Я” – дійсна (реальна, первинна) і єдина, тобто тілесно-духовна, притому “дух” не виділяється як якась її окрема, головна частина. Визначення особистості як власника” передбачає її суверенність і своєрідність, примат особистості як творчого і вільного начала над її змістом, властивостями, думками і почуттями, над будь-якими плодами її діяльності. Називаючи особистість “Єдиним”, Штірнер підкреслює її унікальність і неповторність. “Відкриваючи нові обрії під час розгляду особистісної проблематики, філософ у запалі полеміки не уникає протиріч, однобічностей і тяжіє до абсолютизації встановлених ним положень; водночас виникає небезпека недооцінки входження особистості в соціальний і природний контекст і ігнорування взаємної зумовленості особистостей, небезпека морального релятивізму, соліпсизму і надмірного протиставлення особистості і її змістів, а також визначеної натуралізації особистісної проблематики” [11].

Тому поряд з демонстрацією важливої ролі розуму, М. Бакунін підкреслює величезне значення ірраціонального, інстинктивного начала в особистості, неможливості для науки осягнути людську особистість у її реальній повноті й унікальності і пропонувати правила поведінки. З цього випливає обґрунтування самоцінності і активності особистості, яка на свій страх і ризик створює власний світ, відстоює свої цінності. Тому погляди на особистість Бакунін доповнює педагогічною концепцією “схильного меншати авторитету”, намагаючись обґрунтувати ідею про те, що в процесі виховання ступінь свободи дитини безупинно зростає.

Звершує бакунінську філософію особистості вчення про бунт останньої як продовження загальної світової боротьби за самоствердження, але продовження – олюднене, осмислене, вільне. “Цей бунт розуміється не як тотальне руйнування або заперечення природи і суспільства, але як відмова особистості приймати даність навколишніх у всій її повноті, із усіма її недосконаlostями, і як твердження особистістю нових цінностей. Людина бунтує проти умов зовнішнього середовища, які тиснуть на неї, проти власних недосконалостей, проти ярма авторитарної громадської організації, і в цьому бунті перетворює навколишню дійсність і саму себе. Розглянутий під цим кутом зору розвиток як окремої особистості, так і всього людства в цілому, є бунтом – бунтом, що спирається на вихідні умови се-

редовища й одночасно заперечує їх не одноразовим актом, але процесом, який поєднує в собі моменти заперечення і творення” [11].

На думку В. Дільтея, про те, що таке особистість, свідчить тільки історія. Саме та історія, яка заперечує історичистську філософію, стверджуючи, що природа філософії є завжди незмінною. Загальну ж природу особистості Дільтей позначає як життя і при необхідності навіть готовий обговорювати це питання, посилаючись на біологію. Ось фундатор антропології М. Шелер уважав, що становище особистості усередині цілого можна вважати вихідним пунктом будь-якої філософської постановки питання.

Екзистенціалізм, для якого головною проблемою є буття особистості як індивіда, розглядає термін “особистість” щодо таких понять, як “існування”, “ситуація”, “вибір”, “відповідальність”. У понятті “існування” безпосереднім є рівень суто природного буття особистості. Природне відокремлення особистості від особистості є основою будь-якої особистісної ідентичності. З цього погляду самотність виступає вищим ступенем або крайнім випадком відокремлення.

Існування особистості як суб’єкта відокремлення і усамітнення безпосередньо пов’язане із самосвідомістю й особистісним “Я”. Особистість на підставі самосвідомості вирішує питання про мету і зміст свого існування: якщо ціль існування нею визначена, то вона організує особистісне буття як ціле. Осмислене існування робить життя особистості повнішим, а її природа удосконалюється. Для особистості важливими є відчуття і розуміння особистої відповідальності у ситуації вибору.

Проте моральна хаотичність розвитку сучасних суспільств, зростаюче розчарування в капіталістичних країнах, плондрування Духовних цінностей, відсутність ілюзій і духовна порожнеча, загроза нових диктатур, пекельна несправедливість – усе це, – на думку К. Вальверде, – можна подолати лише за умови, що люди хочуть і вміють жити як особистості. А це можливе лише тоді, коли вони вміють спілкуватися з іншими людьми. Навчальні заклади як правило, навчають молодих людей різних наук. Університети видають дипломи, щоб з їх допомогою заробляти гроші. Але ніхто не вчить вищої мудрості – бути особистістю. Цьому мала би вчити Сім’я, але досить часто вона або не вміє, або не може, або не хоче це робити. І тому у нас є багато спеціалістів у всьому, але мало особистостей. Знову Діоген міг би повернутися зі своїм Ліхтарем на вируючий опівдні майдан і вигукнути: “Шукаю людину”! [10].

Першими звернулися до проблеми особистості і запропонували власне її розв’язання “ідеалісти”, котрі виходили з кантівської ідеї, про те що “людська свідомість має дві різні, рівнобіжні сторони, пізнавально-теоретичну, звернену до природної закономірності досвіду, і морально-практичну, звер-

нену до закономірності добра, тобто до належного [2]. Так, міркування і висновки з них були засадничими для ідеалістів у їх розумінні особистості. “Бути особистістю... значить усвідомити свою морально-розумну природу, виділити своє “нормальне”, “ідеальне” з хаосу випадкового емпіричного зчеплення фактів, а сам по собі цей емпіричний хаос ще не є особистістю [2].

Висновки. Отже, особистість є людиною, яка підкоряє свою чуттєву, емпіричну природу своєму ідеальному “Я”, котре є носієм вічних ідей і принципів, людиною в її спрямованості до ідеального позачасового буття. “Відстоювати власну людську особистість не означає відстоювати весь її різнобарвний емпіричний зміст, тобто голий факт, у цьому емпіричному змісті є багато такого, що радикально суперечить самій ідеї особистості” [12]. З огляду на це особистість є вічною цінністю, притому найвищою з усіх цінностей. Усі інші цінності – похідні від неї. Тому особистість завжди прагне вийти за межі дійсності, де й у яких би умовах вона не перебувала, що визначено її причетністю до такого начала.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беланова Р.А. Гуманізація та гуманітаризація освіти в класичних університетах (Україна – США). Київ : Центр практичної філософії, 2001. 216 с.
2. Бех В.Я. Генезис соціального організму країни. Запоріжжя : Просвіта, 2000. 288 с.
3. Бичко А.К., Бичко І.В. Феномен української інтелігенції: спроба екзистенціального дослідження. Дрогобич : [б.в.], 1997. 115 с.
4. Губерський Л.В., Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Культура. Ідеологія. Особистість: методолого-світоглядний аналіз / Київський національний ун-т імені Т.Г. Шевченка. Київ : Знання України, 2002. 580 с. С. 56.
5. Кант І. Твори у шести томах / під заг. ред. В.Ф. Асмуса, А.С. Гулиги, Т.І. Ойзермана. М. : вид-во “Думка”, 1964. Т. 3. 799 с. С. 287. (Філософська спадщина. Акад. наук СРСР. Ін-т філософії).
6. Лутай В.С. Синергетична парадигма як філософсько-методологічна основа формування світоглядів ХХІ століття. *Філософія освіти ХХІ століття: проблеми і перспективи* : методол. семінар, 22 листоп. 2000 р. : зб. наук, праць / за заг. ред. В. Андрущенка. Київ : Знання, 2000. Вип. 3. С. 102.
7. Лутай В.С. Філософія сучасної освіти : навчальний посібник. Київ : Центр “Marictr-S”, 1996. 256 с.
8. Ортега-і-Гассет Х. Нові симптоми. *Читання з історії філософії* : в 6-ти кн. Кн. 6. *Зарубіжна філософія ХХ століття*. Київ, 1993. С. 156.
9. Пролєв С.В. Духовність та буття людини. Київ : Наук. думка, 1992. 112 с.
10. Пуховська Л.П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності : монографія. Київ : Вища школа, 1997. 180 с.
11. Романенко М.І. Освіта як об’єкт соціально-філософського аналізу. Дніпропетровськ, 1998. 342 с.
12. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи. Київ : Генеза, 2002. С. 342–346.

ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТЕКСТОТВОРЧИХ УМІНЬ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА

REFERENCES

1. Belanova, R.A. (2021). Humanizatsiia ta humanitaryzatsiia osvity v klasychnykh universytetakh (Ukraina – SShA). [Humanization and humanitarianization of education in classical universities (Ukraine – USA)]. *Monograph*. Kyiv, 216 p. [in Ukrainian].
2. Bekh, V.Ya. (2000). Henezys sotsialnoho orhanizmu krainy [The genesis of the country's social organism]. *Zapori-zhzhia*, 288 p. [in Ukrainian].
3. Bychko, A.K. & Bychko, I.V. (1997). Fenomen ukrain-skoï intelihentsii [The phenomenon of the Ukrainian intelligentsia]. *Drohobych*, 115 p. [in Ukrainian].
4. Huberskyi, L., Andrushchenko, V. & Mykhalchenko, M. (2002). Kultura. Ideolohiia. Osobystist: metodoloho-svitohliadniy analiz [Ideology. Personality: Methodological and outlook analysis]. Kyiv, p. 56. [in Ukrainian].
5. Kant, I. Kritika chistogo raz uma [Critique of pure reason]. *Works*. Vol. 3., p. 287.
6. Lutai, V.S. (2000). Synerhetychna paradyhma yak filo-sofsko-metodolohichna osnova formuvannia svitohliadiv XXI stolittia [The synergetic paradigm as a philosophical and methodological basis for the formation of worldviews of the 21st century]. *Philosophy of education of the 21st century: problems and prospects: Methodol. Seminar*, November 22, 2000: Coll. sciences, works. (Ed.). V. Andrushchenko. Kyiv, 2000. Vol. 3. p. 102. [in Ukrainian].
7. Lutai, V.S. (1996). Filosofiia suchasnoï osvity (nav-chalniy posibnyk) [Philosophy of modern education (study guide)]. Kyiv, 256 p. [in Ukrainian].
8. Orteha-i-Hasset, X. (1993). Novi symptomy [New symptoms]. *Readings from the history of philosophy: In the 6th book. Book 6: Foreign philosophy of the 20th century*. Kyiv, p. 156. [in Ukrainian].
9. Prolieiev, S.V. (1992). Dukhovnist i buttia liudyny [Spirituality and human being]. Kyiv, 112 p. [in Ukrainian].
10. Pukhovska, L.P. (1997). Profesiina pidhotovka vchy-teliv u Zakhidnii Yevropi: spilnist i rozbizhnosti [Professional training of teachers in Western Europe: commonalities and differences]. *Monograph*. Kyiv, 180 p. [in Ukrainian].
11. Romanenko, L. (1998). Osvita yak ob'iekt sotsialno-filosofskoho analizu [Education as an object of socio-philosophical analysis]. *Dnipropetrovsk*, 342 p. [in Ukrainian].
12. Savchenko, O.Ya. (2002). Dydaktyka pochatkovoï shkoly [Didactics of primary school]. Kyiv, pp. 342–346. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.04.2023

УДК 373.3:811.161.2'367.4(07)

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.282819>

Анна Сосюк, кандидат педагогічних наук (доктор філософії), доцент,
доцент кафедри теорії і методик початкової освіти
Рівненського державного гуманітарного університету

ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТЕКСТОТВОРЧИХ УМІНЬ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДІЄСЛОВА

У статті визначено методичний аспект дієслова як морфологічної одиниці мови у початковій школі; з'ясовано ключові чинники, що впливають на формування та розвиток текстотворчих умінь у процесі використання елементів опису дії у навчальних текстах; доведено важливість дієслова під час аналізу текстів і створення власних зв'язних висловлювань, як основного компонента розвитку мовлення; визначено оптимальну систему відбору вправ, які сприяють підвищенню динаміки створення власних текстів залежно від стилю мовлення.

Ключові слова: мовленнєва діяльність; дієслово; опис; елемент дії; текст; текстотворчі уміння.

Лім. 8.

Anna Sosiuk, Ph.D. (Pedagogy), (Doctor of Philosophy), Associate Professor,
Associate Professor of the Theory and Methods of Primary Education Department,
Rivne State Humanitarian University

LINGUISTIC PRINCIPLES OF THE FORMATION OF TEXT-CREATING SKILLS IN PRIMARY GRADE STUDENTS IN THE PROCESS OF STUDYING THE VERB

Formation skills of the text of primary school children is an important aspect in the initial link of education as the priority tasks of child language development is, above all, the accumulation of vocabulary, ability to analyze texts and learning from examples reflect express their thoughts orally and in writing. According to the State standard content, scope and level of education in primary school, we note that broadcasting is the epitome, the implementation of language that reveals itself only in speech and only after it fulfills its communicative purpose. If it is – a means of communication, the language – produced this way method of communication, which is inherent in a logical and consistent expression, resulting in text.

The verb is the integral component of the sentences or text that reflects the action that takes an object or person and promotes expression of the text. The degree of detail and awareness action denoted by the verb, the clearer the more action sequences performed by the person or object. Action is an indicator of the existence of the actual object or phenomenon, they analyzer unit displayed language. Every object or phenomenon has a clear set of actions aimed at mastering student literacy and speech patterns correctly display text depending on the style of speech. These features contribute to the formation of appropriate lexical-semantic groups of words that are verbs semantic basis as part of the language.